

Antun Mandić; Uputjenje k'slavonskom pravopisanju za potrebu narodnih učionica u kraljestvu Slavonie 1779.,

Matica hrvatska Osijek, 1998., str. 119

Dr. Antun Mandić rođen je u Požegi 16. kolovoza 1740. godine. U rodnom gradu završio je niže i srednje školovanje, a potom odlazi u Zagreb gdje na Zagrebačkom sjemeništu završava retoriku. Nakon toga Mandić odlazi u Beč na studij filozofije, a nedugo po okončanju studija u Bologni upisuje studij teologije kojega zbog bolesti napušta. Nakon poboljšanja zdravstvenog stanja Mandić ponovo upisuje studij teologije u Beču gdje je i diplomirao 1763. godine. Iste godine je zaređen. U početku svoje službe postao je regensom u požeškom sjemeništu, a poslije toga službuje i kao župnik, najprije u Kobašu a potom i u Lipovljanima. Kao

vrlo nadaren i obrazovan čovjek govorio je sedam jezika. Godine 1806. Mandić je postao đakovački biskup. U tom razdoblju osnovao je Bogoslovno sjemenište s filozofskim fakultetom. Umro je u Đakovu, 11. siječnja 1815. godine.

Na poziv mađarskog baruna Josipa Urmenyja Antun Mandić boravio je u Budimu gdje se upoznao s idejom uređenja školstva u Ugarskoj i pridruženim kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji. Godine 1776. Mandić je imenovan nadzornikom narodnih učionica za kraljevine Slavoniju i Hrvatsku, da bi 1782., na prijedlog cara Josipa II., bio imenovan savjetnikom kraljevsko-ugarskog namjesništva.

Mandić je zadužen za uvođenje slavnskoga pravopisa u škole koje je otvarala Marija Terezija i njezin sin Josip II. Antun Mandić bio je predsjednik povjerenstva za izradbu jedinstvenoga hrvatskog pravopisa.

U četiri stoljeća - od pojave hrvatskog jezikoslovca, isusovca Bartola Kašića i njegove gramatike *Institutionum linguae illyricae* - do danas, hrvatsko jezikoslovlje dalo je niz vrijednih djela. Jedno od njih svakako je i Uputjenje k'slavonskomu pravopisu za potrebu narodnih ucsipnicah u Kraljestvu Slavonie 1779. Pretisak ovog pravopisa đakovačkog biskupa Antuna Mandića (1740.-1815.) predstavljen je u povodu Dana grada Đakova, 7. svibnja 1999. godine. Pretisak je priredila dr. sci. Ana Pintarić. Urednik pretiska je Josip Cvenić, a recenzenti su dr. Ljiljana Kolenić i dr. Stjepko Težak. Ovo vrijedno jezikoslovno djelo pronađeno je u Budimpešti zahvaljujući vlč. Luki Marijanoviću i Antunu Kneževiću.

Prvi poznati navod o Mandiću kao autoru Uputjenja potječe iz 1902. godine, dakle 123 godine nakon prvog izdanja pravopisa 1779. O tome svjedoči u svojoj knjizi Mađar E. Finaczy, koji kaže: »...*da je tiskari predana naredba da tiska, osim hrvatskog pravopisa i hrvatskog alfabeta po preuzvišenom gospodinu Mandiću, inspektoru zagrebačkom i mađarski alfabet po gospodinu Lubyju...*« Nakon duge šutnje, ponovno spominjanje biskupa Mandića kao autora Uputjenja, možemo zahvaliti još jednom Đakovčaninu - Zlatku Vinceu koji je na VII. međunarodnom kongresu slavista u Warszawi 1973. godine, u referatu *Udio Slavonije i Dalmacije u oblikovanju hrvatskog književnog jezika*, povrdio biskupa Mandića kao autora Uputjenja.

Značenje Mandićeva Uputjenja je višestruko. Ono se javlja u trenutku kada je u Hrvatskoj neriješeno pitanje grafije, a najveće šarenilo osjećalo se u pisanju palatala. U tom smislu Mandić je dao svoja grafijska rješenja koja su se oslanjala na Lipovčićevu i Reljkovićevu grafiju. Uputjenje predlaže ovu grafiju: ch za ć; cs, fs za č; gj, dj za đ; er, r za r; f, s, za s; sh za š; x za ž.

Uputjenje se javlja u vrijeme osnivanja hrvatskih škola pa je u tu svrhu trebalo prirediti i udžbenike, ali najprije napisati pravopis koji će normirati grafiju i pravopisna pravila i kod pisanja književnih djela kao i za nastavu hrvatskog jezika.

Uputjenje je koncem 18. stoljeća postalo službenim pravopisom u Kraljevini Slavoniji, utjecalo je na pravopis književnih djela u Slavoniji ali i na pravopis izvan Slavonije, primjerice na Josu Krmpotića, Ličanina i Jokima Stullija, Dubrovčanina koji je svoj rječnik prilagodio slavonskoj grafiji.

Uputjenje k'slavonskom pravopisu za potrebu narodnih ucsionica u Kraljestvu Slavonie 1779. podijeljeno je u tri poglavlja.. Prvo poglavlje podijeljeno je na pet dijelova ili Odilenja u kojima se normira pisanje velikoga slova, odnos nekih fonema i grafema, odvajanje suglasnika, pisanje potrebnih i izostavljanje suvišnih slova i uređenje slova. Drugo poglavlje govori o rastavljanju riječi na slogove, a treće o uporabi različitih znakova kod slogova, riječi i rečenica.

Prvo izdanje objavljeno je 1779. godine, a drugo 1810., oba tiskana u Budimpešti. Uz hrvatski tekst Uputjenje sadrži i prijevod na njemački jezik. Primjerak iz 1779. godine čuva se u Budimpešti, a drugi primjerak iz iste godine u Knjižnici HAZU u Zagrebu. Primjerak iz 1810. nalazi se u Sveučilišnoj i nacionalnoj knjižnici u Zagrebu.

Miro Šola